

Postup v procesu s cizím prvkem (se zvláštním zřetelem k uznání a vykonatelnosti čs. soudních rozhodnutí v cizině)

Nejvýznamnějším požadavkem kladeným na vlastní soudní rozhodnutí s cizím (tzv. mezinárodním) prvkem je jeho uznání (na rozhodnutích statusových), případně vykonatelnost (v rozhodnutích na plnění) v cizině. Všechny právní řády přistupují k otázce přiznání účinnosti cizích rozhodnutí na vlastním území s netajenou opatrností.¹⁾ Jsou dokonce některé právní řády, kde se cizí rozsudek uznává jedinečně jako důkazní prostředek k tomu, aby v novém řízení soudem státu, kde má být rozsudek uznán, popř. vykonán, byl vydán nový uznatelný, popř. vykonatelný rozsudek.²⁾

Rozbor úrovně občanského soudního řízení u soudů I. stupně provedený Nejvyšším soudem (viz Pls 5/66) zdůraznil sice všeobecně, avšak způsobem i na věci s cizím prvkem dopadajícím, nezbytný požadavek respektování základních procesních zásad v přípravě jednání. Občanský soudní řád ve snaze zajistit nejen správné, ale i urychlené rozhodnutí ukládá tak předsedovi senátu zkoumat, „zda jsou splněny podmínky řízení“ (viz § 114 odst. 2 o. s. ř.). Pochopení základních procesních zásad ve věcech s cizím prvkem,³⁾ jejich sociálně politického dosahu, jakož i metodických hledisek pro pracovní postup soudce je významné nejen pro projednání věci soudem a pro rozhodnutí soudu samo o sobě, ale i z hlediska potencionální možnosti srovnávací funkce takového rozhodnutí v cizině. Tím lze vysvětlit soudům ukládanou pozornost i stránce zevní úpravy písemností určených do ciziny v § 38 Instrukce MS z 25. 2. 1964 čj. 215/64 Sb.⁴⁾

¹⁾ Literatura někdy mluví o tzv. „jurisdikční žárlivosti“, kterou stíhá národní soudce cizí rozhodnutí od okamžiku, kdy má být uznáno nebo popřípadě vykonáno na jeho státním území (např. L. Reczel: Mezinárodní právo soukromé, Akademie věd, Budapest, str. 452).

²⁾ Afgánistán, Finsko, Holandsko, Írán, Irsko, Island, Jemen, Libérie, Švédsko, některé švýcarské kantony, Velká Británie a Severní Irsko, USA.

³⁾ Účastí cizího prvku rozumíme takovou situaci, kdy se na vzniku určitého právního vztahu účastní cizinec, nebo když tento právní vztah přesahuje území jednoho státu.

⁴⁾ Protokoly a opisy rozhodnutí určené pro cizinu sepíší se strojem na zvláštním listu (archu) papíru opatřeném v záhlaví označením soudu, předmětu řízení, jakož i dnem jejich sepsání, opatří se otiskem kulatého úředního razítka a vlastnoručným podpisem soudce. Pro písemnost je třeba použít kvalitní papír a úpravě je třeba věnovat zvýšenou pozornost. Jméno soudce, který podepsal písemnost, přepíše se též strojem a uvede se též funkce soudce.

Meritorní praxe československých soudů ve věcech s cizím prvkem se vyznačuje některými zvláštnostmi. Z procesně právního hlediska je třeba uvážit, že zmíněné zvláštnosti jsou dány normami vnitrostátními a nikoli tak zvaně mezinárodními. V tom směru stačí poukázat na § 48 zákona č. 97/1963 Sb., podle kterého československé soudy i při účasti cizího prvku postupují v řízení podle procesních předpisů československých.⁵⁾

Soudní rozhodnutí obráží průběh i výsledek soudního řízení a svou úrovní musí v jednotlivém případě posilovat autoritu soudu jako státního orgánu povolání k výkonu spravedlnosti. Nikoli početné procesní případy s cizím prvkem, jimž namnoze nepředchází zkušenosti v tomto oboru, jsou však z hlediska celospolečenských zájmů do té míry významné, že je účelné věnovat pozornost následujícím metodickým hlediskům pro pracovní postup soudce, jak se jeví v denní praxi mezinárodního oddělení ministerstva spravedlnosti ČSR. Jimi lze vyřešit následující základní otázky:

- Je k projednání a rozhodnutí té které věci dána pravomoc československého nebo cizího justičního orgánu?
- Pokud je dána pravomoc československého justičního orgánu: kterého hmotněprávního předpisu má být použito?
- Pokud má být použito cizího hmotného předpisu: jaký je obsah cizího hmotného práva?

Ad a): Československé soudy přihlížejí kdykoli za řízení k tomu, zda jsou splněny podmínky řízení. Ve věcech s cizím prvkem je na soudci, aby ještě před zahájením řízení ve věci samé provedl zjištění potřebná k objasnění, zda je dána tuzemská pravomoc. Jde-li o takový nedostatek podmínky řízení, který nelze odstranit, soud řízení podle § 104 o. s. ř. zastaví. V tomto stadiu soudcových úvah je třeba vzít v úvahu především znění smlouvy o právní pomoci.⁶⁾ Při nedostatku smluvní úpravy nutno postupovat podle § 37—47 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním č. 97/1963 Sb.

Zjistí-li soud takový nedostatek jurisdikce, který nelze odstranit, je třeba řízení podle § 104 o. s. ř. zastavit. Zjistí-li však soud, že jeho jurisdikce je dána, nevydává o tom žádné zvláštní rozhodnutí, ale po splnění ostatních procesních podmínek zahájí řízení, v němž budou mít všichni účastníci podle § 48 zák. č. 97/1963 Sb. rovné postavení.

Po zastavení řízení po zjištění nedostatku podmínky řízení, mající povahu nezhojitelnosti, je třeba usnesení doručit účastníkům řízení a spis založit. Spis nelze postupovat cizozemskému orgánu, i když byla zjištěna jeho pravomoc i příslušnost, protože tento postup se podle § 104 odst. 1 druhá věta o. s. ř. na danou situaci nehodí.⁷⁾ Ve věcech s cizím prvkem je z hlediska nezhojitelnosti významnou zejména překážka litispendence a překážka rei iudicatae.

⁵⁾ Jedinou výjimkou je § 57 odst. 2—5 zák. č. 97/1963 Sb. řešící právní pomoc s cizinou, žádá-li cizí orgán o přisečný výslech svědka, znalce či účastníků. Jedná se o legislativní novotu, která nahradila § 618 zák. č. 142/1950 Sb., popř. § 634 cit. zák. a § 150 nařízení MS č. 95/1952 Sb., které platily před 1. 4. 1964.

⁶⁾ Seznam smluv o právní pomoci uvádí Instrukce MS č. 10 ze 30. 3. 1966 čj. 1800/66 MO. Seznam smluv v cit. Instrukci uvedený je třeba doplnit o Smlouvu o úpravě právních vztahů ve věcech občanských, rodinných a trestních v poměru k Jugoslávii č. 207/1964 Sb. V podrobnostech viz: Steiner—Štajgr: Československé mezinárodní civilní právo procesní, Praha 1967, str. 384.

⁷⁾ Občanský soudní řád, Komentář, Praha 1970, díl I, str. 373 a násl.

Vzestupná tendence v počtu sporů se smluvně založenou pravomocí pro rozhodčí řízení v mezinárodním obchodním styku daná jeho bezformálním a pružným řízením umožňuje, aby na místě soudů k rozhodování těchto sporů příslušných rozhodoval jeden nebo více rozhodců podle § 2 nebo statutární rozhodčí soud⁸⁾ podle § 28 zákona o rozhodčím řízení v mezinárodním obchodním styku č. 98/1963 Sb.⁹⁾

Ad b): Vyústily-li právní úvahy soudcovy do zjištění, že je dána tuzemská pravomoc, byl tím zahájen nástup do druhé etapy úvah, kde je třeba vyřešit otázku, kterého právního řádu má být na konkrétní případ použito. Zdrojem tohoto právního poznatku jsou kolizní normy.¹⁰⁾ Na rozdíl od přímých norem upravujících práva a povinnosti podávající se z právního vztahu přímo, určují kolizní normy podle jejich hraničního určovatele¹¹⁾ to, zda má být použito práva národního či práva cizího, a kterého cizího práva.

Také o těchto případech je na československém soudu, aby postupoval především podle kolizních předpisů daných smlouvou (zejména smlouvou o právní pomoci), a teprve při nedostatku smluvní úpravy nutno použít kolizních norem daných v § 3—31 zák. č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém.¹²⁾

Ad c): Zjistí-li soud, že podle kolizní normy či dalšího odkazu (viz § 35 zák. č. 97/1963 Sb.) má být použito předpisu cizího hmotného práva, byl tím zahájen nástup do třetí etapy úvah, kde je třeba vyřešit otázku, jaký je obsah tohoto cizího práva, jehož předpisů má být při rozhodování řešeného právního vztahu použito. Československá úprava vyjádřena v § 53 zák. č. 97/1963 Sb. ukládá soudu povinnost učinit všechna potřebná opatření ke zjištění obsahu cizího práva, které je pokládáno za otázku právní (questio juris). Některé cizí právní řády, zejména ze skupiny angloamerické, pokládají zjišťování obsahu

⁸⁾ Pro ČSSR: Rozhodčí soud Československé obchodní komory v Praze. Rozhodčí řád je upraven vyhl. č. 140/1965 Sb.

⁹⁾ V právně obchodních vztazích mezi organizacemi členských států RVHP došlo od 1. 1. 1969 k úpravě ve vyhlášce č. 12/1969 Sb., již byly uvedeny v platnost Všeobecné dodací podmínky RVHP, přijaté na 22. zasedání dne 1. 6. 1968 ve stálé komisi RVHP pro zahraniční obchod (VDP—RVHP 1968). Podle § 90 odst. 1 platí nyní i pro Československo: „Všechny spory, které mohou vzniknout ze smlouvy nebo v souvislosti s ní, podléhají rozhodčímu řízení, s vyloučením příslušnosti obecných soudů, a to u rozhodčího soudu ustanoveného pro tyto spory v zemi žalovaného nebo podle ujednání stran — v třetí zemi — členském státu Rady vzájemné hospodářské pomoci.“

¹⁰⁾ Kolizní normy jsou dány ve smlouvách o právní pomoci a pokud není smluvní úprava, v zákoně č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

¹¹⁾ Hraniční určovatel je hledisko, podle kterého kolizní norma navazuje na určitý právní řád. Pro funkci hraničního určovatele jsou rozhodná hlediska osobní (potom je to lex patriae, lex voluntatis), nebo místní (lex fori, lex loci actus, lex rei sitae). V anglickém a americkém právu je nejvýznamnější lex domicilii daný domicilem osoby, o jež právo se jedná.

¹²⁾ Pro veškeré dodávky zboží mezi organizacemi členských států RVHP oprávněnými provádět zahraniční obchod platí pro rozhodčí soudy tato kolizní úprava podle § 110 VDP—RVHP 1968: Vztahy stran týkající se dodávek zboží v těch otázkách, které nejsou upraveny nebo jsou neúplně upraveny smlouvami nebo těmito Všeobecnými dodacími podmínkami, se řídí právem země prodávajícího. Pod pojmem materiální právo země prodávajícího se rozumí všeobecné předpisy občanského práva, a nikoli předpisy zvláštní, vydané pro vztahy mezi socialistickými organizacemi a podniky země prodávajícího.

cizího práva za otázku skutkovou (questo facti), a její důkaz je uložen v první řadě tomu účastníku řízení, který se použití cizí normy dovolává.¹³⁾

Znalost obsahu cizí právní normy není zárukou jejího jednoznačného výkladu a použití, zejména v případech, kde cizí judikatura kolísá. Od soudů nelze vždy požadovat znalost cizí normy, a tím méně judikatury. Proto zákon č. 97/1963 Sb. v § 53 odst. 2 připouští, aby si soudy v případě pochybnosti vyžádaly od ministerstva spravedlnosti vyjádření. Takové vyjádření však nemá pro soud závaznou povahu, takže k němu mohou přiblížit jako k pomůcce, bez újmy vlastního samostatného posouzení.¹⁴⁾

Jak při zjišťování cizích norem, tak při posuzování namnoze složitých otázek mezinárodněprávních je účelná součinnost mezi soudem, ministerstvem spravedlnosti a popř. znalcem zapsaným podle zákona č. 36/1967 Sb. Nová úprava znalecké činnosti rozšířila kategorii znaleců i o znalce z oboru právních vztahů k cizině a připouští, aby posudek byl vyžádán nejen soudcem, ale za podmínek v navazující vyhlášce ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb. i účastníkem právního vztahu.¹⁵⁾

Zásady postupu čs. soudů v procesu s cizím prvkem mají, jak shora uvedeno, nejvýznamnější dopad v otázce efektivnosti čs. rozhodnutí v cizině. Smlouvy, které uzavřela Československá socialistická republika se zeměmi socialistického tábora i o otázkách uznání a výkonu cizích rozhodnutí, upravily tuto problematiku v poměru čs.—bulharském v čl. 49 až 56, v poměru čs.—německém v čl. 49 až 57, v poměru čs.—sovětském v čl. 45 až 52, v poměru čs.—rumunském v čl. 45 až 51, 55, 56, v poměru čs.—albánském v čl. 41 až 47, 51, v poměru čs.—jugoslávském v čl. 50—60, v poměru čs.—polském v čl. 44—57 a konečně v poměru čs.—maďarském v čl. 45—61. Proto ostatním státům, pokud jsou v poměru k ČSSR vázány Úmluvou o civilním řízení (mnohostrannou) sjednanou 1. 3. 1954 v Haagu (viz vyhláška ministra zahraničních věcí č. 72/1966 Sb.), umožňuje čl. 18 vykonatelnost našich rozhodnutí, jedná-li se o procesní výlohy. Dvoustrannými úmluvami jsou vázány tyto státy: Itálie (vyhl. č. 127/1926 a č. 172/1948 Sb.), Portugalsko (vyhl. č. 23/1931 Sb.), Řecko (vyhl. č. 41/1929 Sb.), Španělsko (vyhl. č. 19/1931 Sb.), Švýcarsko (vyhl. č.

¹³⁾ V internacionalistické literatuře je dnes již jednoznačný názor, který byl vyjádřen již postlosátory tezí: iura novit curia; da mihi factum, dabo tibi ius, znamenající, že soud při zjišťování cizího práva postupuje ex officio. L. A. Lunc: Mezinárodní právo soukromé — učebnice na vysokých školách SSSR, Praha 1952, uvádí na str. 117 pod záhlavím: Zjištění obsahu cizího zákona, že „sovětský civilní proces je vybudován na zásadě projednací, při které se spojuje iniciativa a samostatná činnost stran s iniciativou a aktivitou soudu“. Jinými slovy vyjadřuje tuto zásadu socialistického práva i G. Kegel: Internationales Privatrecht, Kolín n/R. 1964, na str. 178: „Das Recht muss das Gericht kennen oder aus eigener Kraft feststellen“. V právě vydané práci Conju Damjanov: Kolizní normy podle obligatorního práva BLR, Akademie věd, Sofia 1972, str. 28, zaujímá shodné stanovisko i právní věda bulharská. Podrobné komparatistické zpracování této problematiky viz Donner: Důkaz o použití cizího práva, Studie z mezinárodního práva, III, Praha 1957, str. 107—130.

¹⁴⁾ Naproti tomu je prohlášení ministerstva spravedlnosti o vzájemnosti pro soudy a jiné státní orgány podle § 54 zák. č. 97/1963 Sb. závazné.

¹⁵⁾ Oblast právních vztahů k cizině obsahuje tyto obory: mezinárodní právo soukromé, popř. rodinné, mezinárodní právo veřejné, právo mezinárodního obchodu, mezinárodní právo procesní, mezinárodní právo plavební, námořní a námořní pojištění a mezinárodní právo autorské.

19/1931 Sb. s procesní úpravou podle jednotlivých kantonů) a Turecko (č. 75/1933 Sb.).¹⁶⁾

Nejvýznamnějším současným úkolem práva je vytváření a zdokonalování podmínek pro rozvoj mezinárodní socialistické hospodářské integrace, vyjádřeným usnesením Výkonného výboru RVHP na jeho 51. zasedání. Jím byl dán podnět k vypracování mnohostranné smlouvy, která by rozšířila obligatorní pravomoc rozhodčích orgánů na všechny občanskoprávní spory, vznikající mezi hospodářskými organizacemi členských států RVHP. Práce pokročily do té míry, že na 58. zasedání Výkonného výboru RVHP v Moskvě byla dne 26. 5. 1972 podepsána zástupci vlád členských států mezinárodní „Úmluva o řešení občanskoprávních sporů, vznikajících ze vztahů hospodářské a vědeckotechnické spolupráce v rozhodčím řízení“.

Otázka efektivnosti rozhodnutí (u nás rozhodčích nálezů podle zákona č. 98/1963 Sb.) v cizině bude tak z hlediska jejich exteritoriálního uznání a výkonu řešena současně s úpravou pravomoci rozhodčích nálezů. Na uznání a výkon rozhodčích nálezů vydaných obligatorními rozhodčími soudy není zatím náležitě pamatováno ani v národní úpravě některých členských zemí RVHP, ani ve většině dvoustranných smluv mezi nimi, tj. i Československem, uzavřených.¹⁷⁾

Dr. TEDOR KUMIČÁK

MZDOVÉ NÁROKY při převedení na jinou práci pro nemoc z povolání nebo při ohrožení touto nemocí

Naše socialistická společnost věnuje velkou soustavnou péči a zejména činí preventivní opatření, aby pracovník nebyl při výkonu svého povolání poškozen na zdraví, aby nedocházelo k pracovním úrazům a nemocem z povolání. O této snaze svědčí mimo jiné rozsáhlá prověrka zajištění ochrany zdraví a bezpečnosti při práci a pracovního prostředí, probíhající v období před VIII. všeodborovým sjezdem. Cílem této prověrky bylo zlepšení pracovního prostředí a snížení pravděpodobnosti pracovních úrazů a nemocí z povolání, které v rámci celého národního hospodářství představují značné ztráty. I přes tato opatření však v současné době nelze vzhledem ke stupni rozvoje vědy a techniky úplně vyloučit vznik pracovních úrazů a zabránit, aby se pracovalo v prostředí zdraví škodlivém nebo za podmínek, při nichž vznikají nemoci z povolání. Dnes nemáme taková ochranná opatření, aby riziko nemocí z povolání a pracovních úrazů úplně vyloučila.

I v takových případech, kdy skutečně dojde k poškození pracovníka na zdraví tím, že utrpí pracovní úraz nebo onemocní nemocí z povolání, anebo v případech, kdy mu hrozí tato nemoc, chrání společnost jeho zájmy a řeší tuto situaci také právní cestou. Jestliže je pracovník nemocí z povolání ohrožen nebo takovou nemocí již postižen, je organizace povinna jej ve smyslu ustanovení § 37 odst. 1 písm. a) zákoníku práce převést na jinou práci, a to i proti

¹⁶⁾ Viz podrobnosti: Časopis pro mezinárodní právo č. 3/1958, str. 266 a násl.

¹⁷⁾ V. Steiner: Zdokonalení činnosti zahraničně obchodních arbitrážních orgánů členských států RVHP, Právník 1972, č. 11, str. 940—956.

K. Knap: Právo jako nástroj řízení socialistického hospodářství, Socialistická zákonost 1972, č. 7, str. 397—403.

jeho vůli (po předchozím souhlasu ZV ROH). Převedení pracovníka na jinou práci je závažným zásahem do jeho dosavadního života jednak z hlediska psychologického, ale může mít také sociální důsledky, protože zpravidla dojde k převedení na práci, pro kterou pracovník nemá kvalifikaci, a bude tedy dosahovat nižšího výdělků, než tomu bylo před převedením (např. také pro ztrátu příplatku za práci ve škodlivém prostředí). My se budeme zabývat nároky pracovníka v souvislosti s převedením na jinou práci pro **nemoc z povolání** nebo pro **ohrožení** touto nemocí ve smyslu ustanovení § 115 odst. 5 zákoníku práce.

Toto ustanovení zní: „Je-li pracovník převeden na práci, pro niž je stanovena nižší mzda, pro onemocnění nemocí z povolání nebo ohrožení touto nemocí, je odměňován podle ustanovení předchozího odstavce s tím, že se mu průměrný výdělek zaručuje po dobu převedení, nejdéle však po dobu jednoho roku ode dne převedení. Tím nejsou dotčeny jeho nároky podle § 190 a násl.“ Vidíme, že pokud jde o důvody převedení, uvádějí se zde dva případy, a to pro „nemoc z povolání“ a pro „ohrožení“ touto nemocí. Zákon zde tedy operuje s dvěma pojmy, které nemají pro pracovníka stejné důsledky.

Pokud jde o určení pojmu nemoc z povolání, je situace z právního hlediska celkem jasná, neboť musí vždy jít o onemocnění, které je taxativně vyjmenováno v zákonné normě (příloha k vyhlášce č. 102/1964 o sociálním zabezpečení) a pracovník předloží rozhodnutí příslušného odborového oddělení pro nemoci z povolání o tom, že jde o nemoc z povolání a o jakou.

Méně jasná je však situace, pokud jde o druhý pojem, tj. o „ohrožení“ nemocí z povolání, které by zakládalo nárok na poskytnutí mzdového vyrovnání ve smyslu § 115 odst. 5 zákoníku práce. Tento pojem není nikde v zákoníku vysvětlen. Kromě tohoto pojmu užívá zákoník práce ještě další, a to „pracovat za podmínek, při nichž vzniká nemoc z povolání“, uvedený v § 190 odst. 2. Podle mého názoru jde o rozličné pojmy, které nelze ztotožňovat, a je nutno mezi nimi stanovit rozdíl vzhledem k tomu, že z nich plynou odchylné právní důsledky.

Jestliže pracovník pracuje za podmínek, při nichž vzniká nemoc z povolání, je sice touto nemocí ohrožen, ale pouze potenciálně v tom smyslu, že je vystaven větší pravděpodobnosti vzniku nemocí z povolání, než by tomu bylo, kdyby pracoval mimo toto prostředí, ale to neznamená, že touto nemocí by musel skutečně onemocnět. Vzájemný poměr těchto pojmů spočívá v tom, že v pojmu „být ohrožen nemocí z povolání“ je vždy také zahrnut pojem „pracoval za podmínek, při nichž vzniká nemoc z povolání“, protože všichni, kdo jsou ohroženi nemocí z povolání, musí pracovat za podmínek, při nichž tato nemoc vzniká. Je vyloučeno, aby pracovník byl ohrožen nemocí z povolání, aniž by pracoval za podmínek, při nichž tato nemoc vzniká.

Na druhé straně však práce za podmínek, při nichž vzniká nemoc z povolání, ještě neznamená, že by pracovník musel být touto nemocí ohrožen v takové kvalitě, která by zakládala nárok na mzdové vyrovnávání ve smyslu ustanovení § 115 odst. 5 zákoníku práce. Vznik nemocí z povolání totiž může být závislý na množství činitelů (např. dědičná dispozice, fyzický stav, životospráva pracovníka a další), které jsou u různých pracovníků odlišné a podle své povahy u jednoho pracovníka vznik nemocí z povolání ztěžují, popřípadě úplně vyloučují, zatímco u jiného pracovníka vznik nemocí podstatně ulehčují.

Tak například u pracovníka, který pracuje v tuberkulózní léčebně, je důležitý celkový zdravotní stav, který bude mít význam, zda pracovník je více či méně ohrožen nemocí z povolání, s níž přichází do styku, nebo u pracovníka,